

УДК 37.018.46

DOI 10.18372/2786-823.1.17491

Гайович Галина Василівна

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри інновацій, інформаційної діяльності
в освіті та навчання за міжнародними проєктами,
Інститут державного управління та
наукових досліджень з цивільного захисту,

м. Київ, Україна

innovinfo2020@gmail.com

САМООСВІТА ЯК ШЛЯХ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

***Анотація.** У статті розглядаються основні сучасні форми надання освіти в Україні, зокрема й дорослим; зазначено, що навчання може бути формальним, неформальним чи інформальним. Відмічається, що сьогодні активно впроваджується в навчальний процес змішане навчання, окреслюються основні аспекти такого навчання. Виокремлено самоосвіту як таку, що в сучасному світі завойовує все більше прихильників та є однією з форм забезпечення необхідного всебічного розвитку особистості протягом життя.*

***Ключові слова:** самоосвіта, змішане навчання, інформальна освіта.*

***Annotation:** The article examines the main modern forms of education in Ukraine and states that education can be formal or informal. It is noted that blended learning is being actively introduced into the educational process today, and the main aspects of such type of learning are outlined. Self-education is highlighted as something that is gaining more and more supporters in the modern world this is ensuring the importance of all-round development of the individual during life.*

***Key words:** self-education, blended learning, informal education.*

Актуальність дослідження. В основу сучасного процесу навчання покладено концепцію «освіта впродовж життя», що базується на еволюційному відході від поетапної ступеневої системи освіти й наближенні до індивідуальної. Одним з видів навчання, що допомагає реалізовувати потребу людини в самовдосконаленні, є онлайн-навчання, яке зумовило низку позитивних для освітнього поля процесів: відкритість, доступність і безкоштовність освітнього контенту для широкої аудиторії споживачів за рахунок зростання кількості освітніх онлайн-сервісів, каталогів освітянських платформ, використання інноваційних технологій навчання тощо. За таких умов важливим стає вміння орієнтуватися в потоці інформації, знаходити потрібні відомості, правильно їх оцінювати, структурувати та застосувати на практиці. Усе це неможливо досягнути без самоосвіти. Водночас для отримання бажаного результату від самостійної роботи задля удосконалення знань необхідна ефективна організація навчальної діяльності. Не менш важливим чинником у цьому процесі, на нашу думку, є також правильні стимули, які дають людині розуміння й відчуття необхідності нових знань, умінь і навичок. Реалії сьогодення актуалізували доцільність та подальший розвиток самоосвіти як різновиду навчання, що забезпечує постійний розвиток особистості та її професійної компетентності протягом життя. Питання про особливості неперервної освіти стали предметом досліджень багатьох вчених, зокрема Л. Коваленко [2], Н. Ковальської [3], Л. Лук'янової [4] тощо. Однак системних досліджень щодо ролі та місця в цьому процесі самоосвіти ще не достатньо.

Метою статті є здійснення аналізу самоосвіти через призму різних сучасних форм здобуття освіти, які дозволяють забезпечити безперервне навчання особистості задля її вдосконалення та адаптації до постійно змінюваного світу.

Результати дослідження. Як зазначено, для діяльності, пов'язаної з самовдосконаленням особистості, важливе значення має організація навчального процесу. Відповідно до статті 9 Закону України «Про освіту» «особа має право здобувати освіту в різних формах або поєднуючи їх» [7].

Основні сучасні форми надання освіти, зокрема й дорослим, наведені на рис. 1.

ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ									
Інституційна				Індивідуальна				Дуальна	Змішана
<i>очна(денна, вечірня)</i>	<i>заочна</i>	<i>мережева</i>	<i>дистанційна</i>	<i>екстернатна</i>	<i>сімейна (домашня)</i>	<i>педагогічний</i>	<i>патронаж</i> <i>на робочому місці</i>		

Рис. 1. Форми здобуття освіти

Джерело: [6]

Опис змісту кожної з цих форм подано в Законі України «Про освіту» [7] та закріплено юридично.

Окрім визначених Законом форм здобуття освіти, сьогодні активно впроваджується в навчальний процес змішане навчання.

Змішане навчання – можна визначити як різновид гібридної методики, коли відбувається поєднання онлайн-навчання, традиційного та самостійного навчання. Така освітня технологія передбачає поєднання навчання з участю викладача (обличчям до обличчя) та онлайн-навчання, воно припускає елементи самостійного контролю здобувачем освіти того як, коли, де та з якою інтенсивністю він буде навчатися, а також уміння поєднати його досвід навчання з роботою з викладачем як офлайн, так і онлайн та самостійно.

У середовищі українських освітян домінує прагматичне бачення, що змішане навчання – це поєднання безпосередньої (на місці) та опосередкованої (через можливості онлайн-навчання) форм взаємодії здобувачів освіти й педагогічних працівників [1]. У цьому трактуванні поза увагою залишилася

самостійна робота особи, що навчається, хоча ця форма є, на нашу думку, невід'ємною частиною змішаного навчання.

На сьогодні в українському законодавстві цей термін ще не має юридичного пояснення. Це спричиняє проблеми з його розумінням та чітким розмежуванням з іншими як класичними, так і новітніми формами навчання. Так, термін «змішане навчання» (в англійській літературі – blended або hybrid learning) по-різному тлумачиться в науковій літературі. Зазвичай він використовується у значенні, яке надано вище.

Сама концепція такого навчання з'явилася ще в 1990-х як протиположна онлайн-навчання, проте вивчати та впроваджувати її почали лише з 2000 рр. [1].

Стрімкий перехід освіти до змішаного навчання останнім часом зумовлений декількома факторами, а саме:

- змінами в молодіжному середовищі (покоління людей, які не уявляють свого життя без смартфонів та Інтернету);
- технічним прогресом;
- відповідною зміною педагогічних підходів (навчати «традиційно» стає все менш ефективно) [1].

Зважаючи на останні події глобального та локального масштабів, зокрема поширення захворювання на COVID-19 та початок російсько-української війни, до цього переліку можна додати також фактор, в основі якого лежать умови, спричинені надзвичайними ситуаціями.

Освіта дорослих, як зазначено вище, може бути формальною, неформальною чи інформальною. Так, найбільш зрозумілою та розгалуженою на сучасному етапі є формальна освіта дорослих. У її межах використовуються усі представлені в Законі України «Про освіту» [7] форми навчання. Слід зауважити, що саме формальна освіта в Україні тривалий час була єдиною, що визнавалася офіційно, інші практично не бралися до уваги. Однак останнім часом завдяки поширенню концепції «освіта впродовж життя» неформальна та інформальна освіта стають рівноправними учасниками процесу навчання.

Неформальна освіта дорослих сьогодні в Україні набуває поширення. Вона здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях. Вона реалізується за допомогою очної або дистанційної форми. Очна форма зазвичай використовує: тренінги, майстер-класи, семінари, майстерні тощо. Дистанційна форма навчання зазвичай організовується за допомогою дистанційних курсів, вебінарів.

В основі інформальної освіти знаходиться самоосвіта, яка в сучасному світі завойовує все більше прихильників. Серед її особливостей є те, що таке навчання не обов'язково має мету та структуру, після його завершення особа не завжди отримує документальне підтвердження, і все ж воно спрямоване на удосконалення та розширення професійних компетентностей та є одним з ключових «soft skills» сучасної людини.

До форм інформальної освіти належить самостійний перегляд відеолекцій, відеоуроків, онлайн-консультації, відвідування тематичних лекцій, театрів, музеїв тощо, неформального спілкування з рідними, друзями, колегами, незнайомими людьми, читання спеціалізованої літератури, перегляд розвивальних інтелектуальних теле-, радіопередач, відео тощо. Тобто можна визнати, що всі види розумової діяльності особистості, які дають можливість отримати нові знання, удосконалити чи розвинути вже наявні, або ж ті, які спонукають до пошуку відповідей на життєві питання, є формами самоосвіти.

Відповідно до термінологічного *визначення* «Самоосвіта дорослих – це система навчання відповідно до власних освітніх цілей за мінімальною участі інших осіб, самотужки; здобуття знань самостійним навчанням поза навчальним закладом, переважно без допомоги педагога. Самоосвіта стає формою неперервної освіти та впливає на постійне удосконалення особистості. У відповідності до соціального статусу й соціальних ролей особистості виокремлюють такі види самоосвіти: професійна, політична, правова, економічна, релігійна, художньо-естетична, етична, загальнокультурна та інші» [5].

На думку науковців, основними функціями самоосвіти є екстенсивна, компенсаторна, методологічна, комунікативна, психотерапевтична, розвивальна тощо [5]. Ці функції переважно відповідають загальним функціям освіти дорослих. Безперечно, в основі самоосвіти лежить бажання особистості досягти вищого рівня у своєму професійному розвитку.

Науковці Л.Б. Лук'янова та О.В. Аніщенко також аналізують поняття «професійний саморозвиток дорослих», трактуючи його як «свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня професійної компетентності особистості, розвитку професійно значущих якостей відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку [5].

В основу професійного саморозвитку покладено механізм постійного подолання суперечностей між реальним рівнем професіоналізму («Я-реальне-особистісне», «Я-професійне-дієве») та уявним («Я-професійне-нормативне») [5].

Висновки. Отже, в Україні сьогодні функціонують різні форми навчання: формальне (formal), неформальне (non-formal) та інформальне (informal), що відповідає світовим тенденціям та принципам освіти «впродовж життя». Це відкриває можливість навчатися різним категоріям: дітям усіх вікових періодів – дошкільного, шкільного віку, підліткам, – а також дорослим і літнім людям.

Мета такої неперервної освіти полягає в тому, щоб забезпечити необхідний всебічний розвиток особистості протягом життя, дати їй можливість за потреби підвищувати свій професійний рівень та свою соціальну адаптацію в суспільстві; постійно розвивати свої здібності та можливості.

У цьому процесі, на нашу думку, важливою складовою є самоосвіта, яка в більшій чи меншій мірі присутня в кожній з визначених форм, особливо в інформальній освіті. Водночас з цього дослідження випливає, що самоосвіта неможлива без самоорганізації та певних стимулів. Причини, що мотивують людину до дій, зокрема, підштовхують до участі в різноманітних освітніх проєктах, до вивчення, опрацювання нового матеріалу, знайомства з

культурними надбаннями різних народів тощо, можуть бути різними. Назвемо дві, які, на нашу думку, є ключовими:

- перша – це прагнення особистості до вдосконалення,

- друга – її бажання бути сучасною, тобто розуміти особливості змін, уміти використовувати сучасні технології, орієнтуватися в найновіших досягненнях науки тощо.

Список використаних джерел

1. Змішане навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Навчально-методичний посібник / Пасічник О., Єлфімова Ю., Чушак Х., Шинаровська О., Донець А. Київ.: 2021. 92 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/11/30/Zmish.navch.u.zakl.P-PT-O.30.11.pdf> (дата звернення: 06.09.2022).

2. Коваленко Л., Шевченко І. Сучасна безперервна педагогічна освіта як соціокультурний феномен. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2021. Тогм 20. №2,. С. 89-101. [https://doi.org/10.35387/od.2\(20\).2021.89-101](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.89-101). URL: <http://www.adult-education-journal.com.ua/index.php/aej/article/view/184> (дата звернення: 06.09.2022).

3. Ковальська Н. М. Неперервна професійна освіта: теоретичний аспект. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2013. Вип. 2. С. 79 - 84.

4. Лук'янова Л.. Неперервна освіта впродовж життя: історичний огляд, сучасні реалії. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2015. № 2 (15). С. 187-192. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/226/1/1288-2675-1-SM.pdf> (дата звернення: 06.09.2022).

5. Лук'янова Л.Б., Аніщенко О.В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник. К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. 108 с. URL:

<https://lib.iitta.gov.ua/7697/1/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D>

[0%B8%D0%BA_%20%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B8%D1%85.pdf](#)

(дата звернення: 06.09.2022).

6. Основні аспекти підвищення кваліфікації педагогічних працівників навчально-методичних центрів сфери цивільного захисту : навчальний посібник / І.В. Бабійчук, О.А. Бойко, Г.В. Гайович, А.М. Демків, О.В. Дишкант, С.А. Єременко, Н.М. Романюк, О.М. Фурсенко; за ред. П.Б. Волянського. Київ : ІДУ НД ЦЗ, 2023. 248 с.

7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39. С. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.06.2022).